

NAVODILA ZA USMERJANJE RAZVOJA POPULACIJ DIVJADI V SLOVENIJI

UVOD

Zakon o divjadi in lovstvu (Ur. l. RS, št. 16/2004, 120/06 – odločba US U-I-98/04, 17/08), še podrobneje pa *Pravilnik o načrtih za gospodarjenje z gozdovi in upravljanje z divjadjo* (Ur. l. RS, št. 91/2010), določata, da je nosilec lovsko upravljalvskega načrtovanja Zavod za gozdove Slovenije (v nadaljnjem besedilu Zavod).

Pričujoča navodila je Zavod pripravil v skladu z novo zakonodajo na področju divjadi in lovstva in na podlagi prejšnjih navodil iz let 2001 in 2006, ki so na področju usmerjanja razvoja populacij divjadi pomenila enotne, sodobne, podrobne in na ravni države z veljavnimi načrti za upravljanje z divjadjo potrjene osnove za načrtovanje razvoja populacij divjadi. Predhodnica Navodil so bile Gojitvene smernice LZS (prve iz leta 1980 in nadaljnje spremembe).

Verzija navodil iz leta 2010/11 je pripravljena pred izdelavo novih dolgoročnih - skupnih območnih gozdnogospodarskih ter lovsko upravljalvskih načrtov.

NAMEN NAVODIL

Navodila so namenjena poenotenemu načrtovanju ukrepov v populacijah in življenjskem okolju divjadi v Sloveniji in so tako strokoven pripomoček pri načrtovanju in izvajanju lovsko upravljalvskih načrtov.

CILJ NAVODIL

- Usmerjanje razvoja populacij divjadi na enotnih osnovah v Sloveniji.
- Doseganje prožnosti ukrepov glede na različna stanja populacij divjadi in zelene cilje v različnih LUO.
- Določitev obveznih, dovoljenih in priporočenih del za izboljšanje življenjskih razmer divjadi.
- Enoten način pridobivanja podatkov, obravnave kazalcev, analiziranja in osnov načrtovanja.
- Vključitev novih trendov in spoznanj o biologiji divjadi v načrtovanje razvoja populacij.

ZAKONSKI IN PODZAKONSKI PREDPISI, KI SO UPOŠTEVANI PRI IZDELAVI NAVODIL

- Zakon o gozdovih (1993 in spremembe)
- Zakon o divjadi in lovstvu (2004 in spremembe)
- Zakon o ohranjanju narave (1999 in spremembe)
- Zakon o zaščiti živali (1999 in spremembe)
- Uredba o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah (2004 in spremembe)
- Uredba o določitvi divjadi in lovnih dob (2004)
- Odlok o lovsko upravljalvskih območjih v Republiki Sloveniji in njihovih mejah (2004)
- Pravilnik o vsebini načrtov upravljanja z divjadjo (2005)
- Pravilnik o načrtih za gospodarjenje z gozdovi in upravljanje z divjadjo (2010)
- Pravilnik o evidentiranju odstrela in izgub divjadi ter o imenovanju komisije za oceno

- odstrela in izgub v lovsko upravljavskem območju (2005)
- Pravilnik o varstvu gozdov (2000 in spremembe)
- Konvencija o varstvu ptic (Pariz 1973)
- Konvencija o mednarodni trgovini z ogroženimi rastlinskimi in živalskimi vrstami (Washington 1973)
- Konvencija o močvirjih (Ramsar 1977)
- Konvencija o varstvu prostoživečih evropskih živali in rastlin in njihovih življenjskih prostorov (Bern 1979)
- Konvencija o varstvu selitvenih vrst živali in njihovih poti (Bonn 1979)
- Alpska konvencija (Salzburg 1991)
- Konvencija o ohranjanju sredozemskih rastlin in živali (Barcelona 1976)
- Konvencija o ohranjanju biotske raznovrstnosti (Rio de Janeiro 1992)

UPRAVLJANJE S POSAMEZNI MI VRSTAMI DIVJADI – SPLOŠNI DEL

1. Prostorski okvir obravnave

Praviloma osnovni prostorski okvir načrtovanja za populacije posameznih vrst divjadi predstavlja zaokroženo lovsko upravljavsko območje (v nadaljnjem besedilu LUO).

Zaradi morebitnih naravnih ali umetnih ločnic, razlik v gostotah posameznih vrst divjadi, različnega okolja ali znanih medvrstnih odnosov z ostalimi živalskimi vrstami, je marsikje smiselna dodatna obravnava po notranjih »ekoloških enotah« – v okviru skupin lovišč ali izjemoma po posameznih loviščih znotraj LUO. Kjer je moč natančneje določiti območje populacijske razširjenosti za posamezno vrsto, je le-ta obravnavana znotraj konkretnega populacijskega območja.

Za lovsko upravljavska območja oz. posamezne »ekološke enote« se na podlagi analiz podatkov določijo stanje, cilji, usmeritve in ukrepi, ki upoštevajo dejansko stanje v populacijah divjadi in njihovem življenjskem okolju ter želeno smer razvoja. Izhajajoč iz teh specifičnosti posameznih LUO ali delov LUO so možna tudi odstopanja od zapisanih določil v teh navodilih, ki morajo biti v lovsko upravljavskih načrtih podrobneje pojasnjena.

2. Upravljanje v preteklem desetletnem oz. petletnem obdobju

Upravljanje s populacijami posameznih vrst divjadi ocenjujemo na podlagi podatkov preteklega desetletnega (dolgoročni načrti LUO) oz. petletnega (letni načrti LUO) obdobja:

- Stopenj uresničevanja načrtovanih usmeritev in ukrepov za posege v populacijo, s poudarkom na številu in strukturi,
- Izgub po višini, strukturi, vzrokih ter trendih izgub,
- Gibanjih telesnih mas pri parkljasti divjadi in mas rogovja pri samcih iz družine jelenov (srnjak, navadni jelen, damjak),
- Primernosti načrtovanega odvzema v preteklem obdobju in pojasnitev vzrokov za morebitna odstopanja,
- Stanju in ukrepih v življenjskem okolju
- Drugih kazalnikov v populacijah divjadi, kot so npr. velikosti/dolžine čeljusti ali stopnja oplojenosti samic zlasti mlajših starostnih razredov pri parkljasti divjadi.

V realizacijo načrta odvzema se pri parkljasti divjadi poleg odstrela štejejo vse z materialnimi dokazi (čeljust, rogovje) dokumentirane izgube. V primerih, kjer materialnega dokaza zaradi popolnega uničenja trofeje in/ali čeljusti ni možno predložiti ali kjer lahko odvzem materialnega dokaza zaradi stanja kadavra pomeni tveganje za zdravje lovca, je dovolj tudi uradni zaznamek (zapisnik) odgovornih oseb lovske organizacije in drugih (VURS, Veterinarska fakulteta, Policija,...), ob hkratnem obveznem kronološkem vpisu v evidenčno knjigo odstrela in izgub velike divjadi.

Pri mali divjadi in ostalih vrstah divjadi se v realizacijo štejejo poleg odstrela vse dokumentirane izgube, ki so kronološko vpisane v evidenčno knjigo odstrela in izgub male divjadi, razen v kolikor predpisi ne določajo drugače.

3. Ocena stanja populacije

Stanje posameznih vrst populacij ocenimo na podlagi:

- Trenda številčnosti populacij in ocene prostorske razporeditve, katere ugotavljamo z

- različnimi metodami (kontrolna metoda, radiotelemetrija, genetske raziskave, sistematična štetja,...),
- Spolne in starostne strukture ter prirastka,
  - Zdravstvenega stanja,
  - Medsebojnih vplivov z ostalimi vrstami in usklajenosti z okoljem,
  - Trenda škod na kmetijskih kulturah in objedenosti gozdnega mladja,
  - Upoštevanja abiotskih dejavnikov (zlasti klimatskih, npr. dolžina in ostrina zim, ekstremne suše...).

4. Cilj upravljanja s populacijo

Posamezne cilje upravljanja s populacijami vrst divjadi z namenom optimizacije prirastka, večnamenskih koristi in vlog divjadi opredelimo z:

- Želenim trendom številčnosti z relativno ciljno gostoto in prostorsko razporeditvijo
- Ciljno starostno, spolno in kakovostno strukturo
- Ciljnim razmerjem z ostalimi populacijami prostoživečih živalskih in rastlinskih vrst
- Ciljnim stanjem življenjskega okolja glede bivalnih in prehranskih razmer

Pri tem sledimo splošnemu cilju, ki opredeljuje za vse vrste divjadi stabilno, vitalno (viabilno) populacijo naravne spolne in starostne strukture, ki mora biti usklajena z okoljem in s populacijami drugih vrst divjadi ter zavarovanimi živalskimi vrstami, pri čemer še posebno pozornost namenjamo vrstam divjadi z negativnimi populacijskimi trendi. Vsem populacijam divjadi mora biti zagotovljen ustrezen nadaljnji razvoj, pri čemer je primerno izražen tudi cilj trajne gospodarske rabe teh vrst. Na območjih z velikimi zvermi se poudari pomembnost ohranjanja rastlinojedov kot prehranskega vira velikih zveri.

Glede na gostoto populacij posamezne vrste divjadi in njihovega vpliva na okolje ter odnosa do drugih živalskih vrst se lahko odločimo za:

- ohranitev trenutne številčnosti   0
- povečanje trenutne številčnosti   +
- zmanjšanje trenutne številčnosti   -

ali pa za izhodiščno starostno in spolno strukturo, ki jo prožno prilagajamo glede na dejanske razmere v populacijah in okolju.

5. Usmeritve za upravljanje

Usmeritve za posamezne vrste populacij smiselno opredelimo z naslednjimi vsebinami:

- Usmeritev za določitev ukrepov v populaciji v celotnem LUO ali po posameznih delih LUO,
- Usmeritev za opazovanje in spremljanje številčnosti, strukture in zdravstvenega stanja populacije,
- Usmeritev za ohranitev in nego habitatov v gozdnem in negozdnem prostoru, ter izboljšanje življenjskih (bivalnih in prehranskih) razmer,
- Usmeritev za preprečevanje škod od in na divjadi.

Usmeritve za določitev ukrepov v populaciji po posameznih delih LUO

V primerih populacij vrst divjadi s povečanim arealom aktivnosti (navadni jelen, damjak, muflon, divji prašič), ki presegajo meje LUO mora biti načrtovanje upravljanja z njimi med posameznimi

LUO medsebojno usklajeno.

Izvajanje načrta odvzema posameznih vrst divjadi je ukrep varstva in upravljanja populacij divjadi.

Starostni in spolni razredi pri parkljasti divjadi

Starostni in spolni razredi (kategorije) so za vsako vrsto parkljaste divjadi posebej opredeljeni v posebnem delu navodil. Pri ostalih vrstah divjadi ta ločitev na kategorije ni potrebna in ni smiselna.

Za prehod v višji starostni razred pri parkljasti divjadi, razen pri divjem prašiču, se upošteva datum 1. april. Pri parkljasti divjadi se za ugotavljanje in oceno starosti uporablja metoda okularne ocene razvitosti (menjave) in obrabljenosti zobovja, ki jo opravi Komisija za oceno odstrela in izgub v LUO. Pri divjem prašiču se za prehod v višji starostni razred upošteva okularna ocena dejanske starosti v mesecih na podlagi pregleda razvitosti zobovja. Ocena komisij(e) v LUO glede določitve starosti za vpis v bazo podatkov je dokončna. V primerih, ko komisija pri oceni starosti odvzete divjadi ni enotna, se lahko pred svojo suvereno in dokončno odločitvijo posvetuje s predstavnikom ali komisijo upravljavca lovišča.

Višina in prostorska razdelitev odvzema

Višino in prostorsko razdelitev odvzema v prostorskem območju obravnave določamo praviloma na podlagi ocene stanja, opredeljenih s kontrolno metodo v najširšem pomenu besede in določenih ciljev usmerjanja populacije. Načrtovano število in strukturo odvzema posamezne vrste divjadi se z letnimi načrti določi za LUO oziroma ožje prostorske enote, izjemoma tudi za posamezna lovišča. Upoštevamo sledeče dejavnike (stanje in trende):

- številčnost in prostorsko pojavljanje živalske vrste,
- bioindikatorje,
- realizacijo odvzema pri posamezni živalski vrsti v preteklih petih letih,
- realizacijo odvzema pri posamezni živalski vrsti v preteklem letu,
- zdravstveno stanje živalske vrste,
- ugotovljene izgube,
- škode v gozdu in na kmetijskih površinah ter
- medvrstne odnose do drugih živalskih vrst in odnose znotraj vrste.

Višina odvzema je odvisna od cilja glede na relativno številčnost populacije in drugih kazalnikov njenega stanja. Vodilo pri upravljanju z vrstami parkljaste divjadi je ohranitev vitalnih, zdravih populacij, številčno usklajenih z okoljem ob hkratnem upoštevanju človekovih interesov in dejavnosti v okolju (lovstvo, kmetijstvo, gozdarstvo, promet...). Za doseg cilja je zato nujno doseganje dovolj visokega količinskega in strukturnega odvzema, ob hkratnem izvajanju izbirnega, t.i. kvalitativnega odstrela/odvzema. Iz populacije naj se pri mlajših kategorijah praviloma odstranjujejo podpovprečno telesno razviti osebki, varuje srednji starostni razred in zopet močneje posega v starejše/prestarele osebke. Pogoji izbirnega odstrela so lahko opredeljeni v letnih načrtih LUO zgolj kot priporočila.

V območjih s prisotnostjo velikih zveri (medveda, volka in risa), se njihov vpliv na vedenje in številčnost parkljaste divjadi upošteva, tako v višini kot tudi starostni strukturi načrtovanega odvzema divjadi.

V načrtih morajo biti določena tudi dopustna odstopanja realizacije od načrtovanega odvzema pri posamezni vrsti divjadi. Realizacija dosežena v okviru dopustnih odstopanj šteje, da je načrt

ustrezno realiziran. Odstopanja od načrtovanega odvzema, po višini in strukturi, še zlasti v starostnem razredu osebkov 2+ in starejši (prednostno srednji starostni razred - nosilci populacije, ki so različno oblikovani glede na vrsto divjadi) ter ne glede na to da so znotraj dopustnih odstopanj realizacije, morajo biti smiselno izravnana v načrtih naslednjih let, predvsem v prvem letu. Dinamiko odstrela z namenom izpolnitve načrtov se priporoča z letnimi načrti LUO.

Starostna in spolna struktura odvzema

Starostna in spolna razdelitev odvzema je odvisna od postavljenega cilja glede številčnosti in sestave populacije, ter ocene trenutne starostne in spolne strukture populacije posamezne vrste parkljaste divjadi. Spolna in starostna struktura načrtovanega odvzema ne sme imeti za posledico nenaravno strukturiranih populacij, ter mora stremeti k oblikovanju populacij s piramidalno strukturo in čim bolj naravno spolno strukturo, ki je v naravi sicer redko v razmerju 1:1, kar zlasti velja za starejšo divjad. To pa pomeni, da odvzem ne sme biti višji pri spolu, ki je v naravnih populacijah v manjšini.

Podobno kot pri višini odvzema, morajo biti tudi pri starostni in spolni strukturi določena dopustna odstopanja pri realizaciji. Realizacija dosežena v okviru dopustnih odstopanj v vseh starostnih in spolnih razredih (kategorijah) šteje, da je načrt ustrezno realiziran.

Časovna dinamika odvzema

Časovna dinamika odstrela kot glavnega vzroka odvzema je zapisana kot priporočilo za čim hitrejšo in pravilnejšo realizacijo. Tako po višini, kot po strukturi je opredeljena v nadaljevanju, v posebnem delu navodil, za vsako vrsto divjadi posebej.

Ostalo

Ostale usmeritve za realizacijo odvzema so opredeljene v nadaljevanju za vsako vrsto posebej in sicer v posebnem delu navodil.

Usmeritve za ohranitev in nego habitatov v gozdnem in negozdnem prostoru, ter izboljšanje prehranskih razmer za divjad

Usmeritve za izvajanje biomeliorativnih in biotehničnih del so opredeljene v nadaljevanju in sicer za vsako vrsto posebej v posebnem delu navodil.

Krmljenje

Kot ukrep krmljenja sodijo vse vrste polaganja hrane v naravno okolje, ki je namenjena prehrani divjadi. Za polaganje hrane se ne smatra posek drevja za objedanje in pridelava krme na kmetijskih površinah (t.i. krmnih njivah), s katero se divjad prehranjuje neposredno na rastočih rastlinah. Kot ukrep krmljenja prav tako ne šteje polaganje soli, kljub temu pa je pri polaganju le te potrebno upoštevati v načrtih zapisane usmeritve in omejitve. Krmljenje s krmo pridelano na travnatih površinah (pašniki, travniki), ki jih vzdržujejo upravljavci lovišč/LPN, se šteje kot ukrep krmljenja in je tudi te lokacije potrebno vnesti v kataster krmišč. Takšno polaganje krme se lahko omeji v primerih negativnih učinkov divjadi na okolje.

Namen:

Pri opredelitvi namena krmljenja je potrebno le-tega obravnavati z vidika učinkov na celotno

populacijo posameznih vrst divjadi in njeno življenjsko okolje ter na medvrstne odnose. Pri tem je potrebno upoštevati tudi obstoječe razmere v življenjskem okolju in cilje upravljanja s posameznimi vrstami divjadi v določenem okolju. Ker so nameni krmljenja za posamezne vrste divjadi različni, je temu prilagojeno tudi krmljenje. Želene učinke krmljenja po vrstah divjadi se zagotavlja s prostorsko in časovno opredelitvijo krmljenja ter sestavo krme.

Krmljenje ima lahko pozitivne učinke v od človeka osiromašenih življenjskih okoljih ali okoljih, kjer se zaradi sedanjih interesov po rabi prostora (kmetijstvo, gozdarstvo) brez večjih negativnih posledic za okolje, lahko omogoči prisotnost vitalnih populacij posameznih vrst divjadi ali pa se s krmljenjem zniža vpliv divjadi na to okolje. S pomočjo krmljenja se tudi omogoča lažji in pravilnejši poseg v populacije divjadi z odstrelom.

Razen krmljenja nekaterih vrst male divjadi (fazan, poljska jerebica, poljski zajec), pri kateri je zaradi trenutnega stanja v Sloveniji osnovni cilj dvig številčnosti, krmljenje ne sme biti namenjeno ali imeti za posledico dvig natalitete in s tem gostot posameznih vrst divjadi, preživetje posameznih manj vitalnih osebkov v populaciji ali celo vzdrževanje preštevilne populacije divjadi v ohranjenih habitatih.

Ker ima neustrezna sestava ali kvaliteta krme lahko za posledico povečanje obremenitev okolja (povečanje objedanja naravne vegetacije in lupljenje drevja) ali celo povzroči prebavne motnje posamezne živali, se v načrtih predpisuje tudi dovoljena sestava krme, pri čemer je za določene namene krmljenja omejena zlasti količina močne škrobne krme, oziroma obvezna sestavina sočne krme v strukturi ponudbe krme.

V osrednjem življenjskem območju rjavega medveda je pri krmljenju divjadi potrebno upoštevati tudi predpise, ki urejajo krmljenje medveda.

Pri krmljenju je potrebno upoštevati medvrstne odnose med živalskimi vrstami, vključno z zavarovanimi in še posebej ogroženimi vrstami (gozdne kure). Krmljenje nekaterih vrst divjadi (divji prašič, lisica, kuna belica) ima v habitatih gozdnih kur zaradi plenilstva med vrstami dodatne negativne posledice na te vrste.

Pri nekaterih vrstah divjadi (lisica, kuna belica), ki jih krmimo s stranskimi živalskimi proizvodi, je potrebno upoštevati predpise s področja veterine.

Vrste krmljenja:

Po namenu krmljenja ločujemo zimsko, preprečevalno in privabljalno krmljenje.

Zimsko krmljenje se izvaja z namenom zmanjšanja pritiska divjadi na naravne prehranske vire in tvorbe energijske rezerve v času prehranske ožine. S tem ukrepom se divjad v obdobju leta, ko nastopi prehranska ožina prostorsko zadržuje v predelih zimovališč. Pri mali divjadi je namenjeno povečanju prehranske ponudbe tudi izven zimskega obdobja ter s tem preživetju posameznih osebkov oz. skupin divjadi, ki imajo kot skupni učinek povečevanje številčnosti te divjadi.

Zimsko se krmi naslednje vrste divjadi:

- Navadni jelen
- Damjak
- Muflon
- Mala divjad (fazan, poljska jerebica, poljski zajec, raca mlakarica)

Preprečevalno krmljenje se izvaja le za divjega prašiča v časovno omejenem vegetacijskem

obdobju, kar bo opredeljeno z letnimi načrti LUO, z namenom zadrževanje živali v predelih, kjer so manjše možnosti nastanka škod na kmetijskih površinah.

Privabljalno krmljenje se izvaja z namenom privabljanja divjadi zaradi odstrela. Privabljalno se krmi naslednje vrste divjadi:

- Navadni jelen
- Damjak
- Muflon
- Divji prašič
- Lisica
- Kuna belica
- Kuna zlatica

Namensko krmljenje srnjadi, gamsa in kozoroga, razen v izjemnih razmerah, ni dovoljeno. Izjemoma, le ob posebnih (izjemnih) vremenskih razmerah ali pri naravnih katastrofah se lahko krmi ostale vrste divjadi (srna, gams, alpski kozorog). V primeru izjemnih zimskih razmer (dolgotrajnejša visoka in pomrznjena snežna odeja), je dovoljeno krmljenje naštetih vrst divjadi le v predelih, kjer je na večjih površinah s prehranskega vidika osiromašeno življenjsko okolje teh vrst. Oceno izrednih razmer, ki bi opravičevale izjemno zimsko krmljenje naštetih vrst divjadi opravi upravljavec lovišča samostojno ter o tem z vlogo (opis izrednih razmer, kraj oz. območje potrebnega krmljenja, čas, vrsta divjadi) pisno obvesti OE ZGS. Soglasje (pozitivno ali negativno) k začetku krmljenja izda pristojna OE ZGS pisno ter o tem obvesti tudi lovsko inšpekcijo. Pred izdajo dovoljenja za krmljenje morajo biti izvedeni ukrepi povečevanja prehranske ponudbe z naravno hrano (posek drevja in grmovja za objedanje, pluženje). Povečevanje prehranske ponudbe, z ukrepi omogočanja prehrane z naravno hrano (posek drevja in grmovja za objedanje, pluženje) je dovoljeno in v ostrejših zimski razmerah priporočljivo, zato se jih nikjer v Sloveniji ne omejuje.

Vrste, količina in sestava krme:

Vrste krme so obravnavane s stališča energijske vrednosti, vsebnosti vode ter izvora po naslednjih skupinah:

- močna škrobna krma (koruza, žita, kostanj, želod, briketi s hrano rastlinskega izvora),
- sočna krma (okopavine, tropine, sadje),
- voluminozna krma (seno, vejniki, travna silaža, koruzna silaža, pesni rezanci) in
- krma živalskega izvora v skladu z veterinarskimi predpisi.

Vse ostale vrste krme, razen zgoraj navedenih, za krmljenje parkljaste divjadi niso dovoljene.

Krmljenje rastlinojede parkljaste divjadi – splošne usmeritve

Količina močne škrobne krme za zimsko krmljenje rastlinojede vrste divjadi (navadni jelen, damjak, muflon) naj bo v najnižjem deležu, praviloma ne sme presegati 10 % delež v skupni količini (po masi) krme. Na istem krmišču, namenjenem zimskemu krmljenju rastlinojede parkljaste divjadi mora biti struktura krme v sledečih deležih – močna škrobna krma do 10%, sočna krma do 30%, voluminozna krma vsaj 60%. Odstopanja od navedene strukture krme za rastlinojedo parkljasto divjad v času zimskega krmljenja so le v smislu vzdrževanja pasišč s košnjo in naknadnim sušenjem sena, ko je le-tega dovoljeno samostojno zložiti v jasli.

Priporočljivo je, da je ob zimskem krmljenju parkljaste divjadi močna škrobna krma na razpolago le v jesenskih mesecih (oktober, november, december), sočna in voluminozna krma pa v celotnem obdobju krmljenja.

Količine položene krme naj bodo dejansko odvisne od naravne ponudbe hrane (gozdni obrod

kostanja, hrasta in bukve) v posameznem letu.

Specifične usmeritve pri krmljenju posameznih vrstah divjadi so zapisane v posebnem delu navodil.

Intenzivnost zimskega krmljenja, izbira lokacij in števila krmišč ter stalnost krmišč v prostoru

Krmljenje divjadi, predvsem zimsko, lahko močno vpliva in preoblikuje migracijske značilnosti, prostorsko razporeditev in splošne vedenjske vzorce parkljaste divjadi, zlasti jelenjadi. Dolgotrajno krmljenje zmanjšuje njeno sezonsko migratornost in celoletna območja aktivnosti ter povečuje njene celoletne in zlasti zimske gostote v neposredni okolici krmišč. Vse naštetu lahko vpliva na:

- akutno povečanje poškodb in škod na mladju v okolici krmišč pri čemer vplivno območje povečanih poškodb znaša okoli 500 metrov okoli krmišč,
- prevelike splošne obremenitve gozdov ob krmiščih, kar se odraža v padcu vrstne pestrosti, izginjanju rastlinskih in živalskih vrst in degradaciji ekosistemov,
- povečani zaparazitiranosti in obolelosti jelenjadi in slabšanju njenega telesnega stanja (manjša telesna masa in slabše trofeje) zaradi lažjega prenosa bolezni med osebkami in povečano znotrajvrstno tekmovalnostjo,
- potencialno olajšanega prenosa bolezni s prostoživečih na domače živali.

V izogib naštetim negativnim dejavnikom krmljenja priporočamo, da se lokacije zimskih krmišč v času dosledno menjavajo in naj isto krmišče ne bo nepretrgoma v uporabi več kot 10 let. Krmljenje samo po sebi ne zmanjšuje poškodb gozdnega mladja in drevja zaradi lupljenja, pač pa je mogoče z njim divjad odtegniti v predele, kjer so poškodbe manj problematične. Zato naj bodo lokacije krmišč določene ob upoštevanju zgradbe gozdov in gozdnogospodarskih ter gozdnogojitvenih ciljev - s krmišči se je treba izogibati obsežnejšim delom sestojev, ki so ali bodo v naslednjem desetletju v obnovi in sestojem, kjer so zaradi specifične drevesne zgradbe težave z obnovo večje. Tudi sicer priporočamo, da se zimsko krmljenje izvaja po kritični presoji pozitivnih in negativnih učinkov na individualni ravni. V splošnem je treba obseg krmljenja pri vseh vrstah divjadi postopno zmanjševati in krmljenje na območjih, kjer se ga doslej še ni uporabljalo, dovoliti le v primerih in na konkretnih lokacijah in območjih, ko njegovi pozitivni učinki odtehtajo negativne. Na območjih, kjer se ukrep že dlje časa izvaja, pa naj bodo vse spremembe postopne. Morebitna nagla ukinitve krmljenja na območju z dolgo tradicijo rabe tega ukrepa, bi namreč lahko vodila v velike poškodbe gozda in tudi poslabšanje telesnega stanja ter celo pogine na krmo habituiranih živali.

Gostota krmišč:

Zaradi preprečitve prekomernega krmljenja parkljaste divjadi, gostitve divjadi na neprimernih lokacijah, neželenih migracij divjadi ali krmljenja, ki bi imelo za posledico zmanjševanje vpliva naravne selekcije med divjadjo, se določi tako količina kot tudi struktura krme, oziroma število krmišč.

Število krmišč za malo divjad in male zveri ni omejeno.

Kataster krmišč:

Kataster krmišč v lovsko upravljavskem območju je popis (vključno s kartnim gradivom) lokacij vseh krmišč, ki so pri upravljanju z divjadjo v danem trenutku strokovno ter okoljsko sprejemljiva in dopustna. V katastru krmišč so opredeljene natančne lokacije krmišč po posameznih loviščih, ciljna živalska vrsta katero se krmi, namen krmljenja, tip krmišča ter vrste in količine krme.

Zavod za gozdove Slovenije v sodelovanju z upravljavci lovišč in lovišč s posebnim namenom ter območnim združenjem upravljavcev lovišč (OZUL) izdelava in vodi kataster krmišč v lovsko

upravljavskem območju. Na predlog upravljavca lovišča/LPN ter po strokovni presoji ZGS se kataster lahko spremeni ali dopolni.

V katastru krmišč se vodijo lokacije za sledeče vrste krmišč in načine krmljenja na krmiščih:

- krmišča za zimsko krmljenje navadnega jelena, damjaka in muflona
- krmišča za privabljalno krmljenje navadnega jelena, damjaka in muflona, kjer se poleg sočne krme polaga še ostale vrste krme
- krmišča za preprečevalno krmljenje divjih prašičev
- krmišča za privabljalno krmljenje divjih prašičev

Kataster krmišč je sestavni del načrtov upravljanja z divjadjo. Del vsebin iz katastra krmišč mora biti sestavni del letnega lovsko upravljalnega načrta LUO za konkretno koledarsko/lovsko/načrtovalsko leto, predvsem so to: kriteriji, pogoji in načini krmljenja (podrobnejša navodila) za vrste parkljaste divjadi, ter tudi dovoljene maksimalne količine krme (kjer so le te omejene), kar velja tudi za krmišča za katera se ne vodi katastra. V načrtih LUO morajo biti opredeljene (navedene) tudi lokacije krmišč za posamezne vrste divjadi.

Solnice

Namen solnic je olajšati predvsem spomladanski prehod na sočno naravno hrano, preskrbo z mineralnimi snovmi ter doseganje načrta odvzema, zato je priporočljivo zalaganje solnic v zmernih količinah s soljo in mineralnimi kamni (priporočeno do največ 3 kg na solnico). Postavljanje solnic je prepovedano:

- V gozdnih sestojih - mladovjih in sestojih v obnovi, oz. je dovoljeno le ob soglasju lastnika gozda in ZGS.
- Ob cestah in v območju gozdnih rezervatov.
- Ob vodnih virih oz. le v minimalni oddaljenosti 50 m in na način, ki onemogoča vnos soli vanje. Soli tudi ni dovoljeno neposredno vnašati v luže, kaluže in ostala vodna telesa.
- V območja ali bližino območij, kjer so prisotne redke, ogrožene in zavarovane vrste živali ter rastišča redkih, ogroženih in zavarovanih rastlinskih vrst.
- V bližino območij naravnih vrednot, v ožja zavarovana območja in v dele širših zavarovanih območij s strožjim varstvenim režimom (IUCN kategorija II). Izjemoma je tudi na teh območjih možna začasna postavitvev.

Obore

Zakon o ohranjanju narave v 21. in 22. členu določa pogoje za postavitve obore, namenjene gojitvi – reji divjih živali. Fizična ali pravna oseba, ki namerava gojiti živali v obori mora za to pridobiti ustrezna dovoljenja s področja varstva okolja in urejanja prostora. Gojitev živali in označitev mora potekati na način, ki ga predpisuje predmetna zakonodaja s področja živinoreje in veterine. Lastnik gojenih živali mora skrbeti, da živali ne uidejo iz obor. V primeru pobega mora lastnik takoj obvestiti lovsko inšpekcijo, pristojnega upravljavca lovišča in Zavod za gozdove Slovenije. Tudi upravljavec lovišča v primeru, ko opazi pobeg živali iz obore o tem obvesti lovsko inšpekcijo, ZGS in lastnika obore. Za škodo, ki jo povzročijo pobegle živali, odgovarja lastnik ne glede na krivdo. V primeru, da se gojene živali pojavijo v prosti naravi, ima lastnik osem dni časa, da jih odlovi in jih spravi nazaj v ograjeno površino, sicer se pobegle živali štejejo za prosto živečo divjad. O nadaljnjem ravnanju s pobeglo divjadjo odloča Zavod v skladu s strokovnimi usmeritvami iz načrtov LUO, ter v dogovoru z upravljavci lovišč/LPN in lovsko inšpekcijo. Avtohtone vrste, ki po navedenem roku ostanejo zunaj obore, upravljavec praviloma lovi skladno s potrjenim načrtom lovišča in predpisanimi lovniimi dobami, enako velja tudi za alohtone vrste, ki so v okolici obore predmet upravljanja medtem, ko je alohtone vrste v območju upravljavca(ev) kjer se z njimi ne upravlja, potrebno čimprej izločiti iz naravnega okolja neglede na lovno dobo, o čemer odloča na

predlog ZGS lovska inšpekcija z izdajo potrebnih dovoljenj. Enako velja tudi za vse osebkne vrste gojene divjadi, ki so pobegnile iz obore in kažejo atipično obnašanje, ki ni prilagojeno na naravno okolje (približevanje naseljem, ljudem ...). Po prenehanju gojenja divjadi v obori, je investitor dolžan v roku 6 mesecev odstraniti ograjo, sanirati morebitne poškodbe na površini, ki je bila ograjena in obvestiti krajevno pristojnega delavca Zavoda za gozdove Slovenije.

Usmeritve za preprečevanje škod od in na divjadi

Usmeritve za preprečevanje škod od in na divjadi

Za posamezno vrsto divjadi se navede preprečevalne ukrepe za škode od in na divjadi, kot so:

- **Na divjadi:** kemična odvrata, zvočna odvrata, silhuete, odsevniki, plašilne naprave na kosilnicah, cestno prometni znaki ter osveščanje širše javnosti.
- **V okolju:** zaščita z vsemi vrstami tehničnih sredstev, zaščita s kemičnimi sredstvi in permanentno z dovolj številčnim, strukturnim in časovno primernim odstrelom ter z ustreznim načinom in vrsto krmljenja.

NAVODILA ZA UPRAVLJANJE S SRNJADJO (*Capreolus capreolus* L.)**1. Usmeritve za upravljanje s populacijo srnjadi**Starostni in spolni razredi (kategorije)

Srnjaki	Srne
Mladiči M	Mladiči Ž
Lanščaki	Mladice
Srnjaki 2 + *	Srne 2 + *

* dopolnjeno življenjsko leto; prehod v višji starostni razred s 1.4.

Ob izvršenem odstrelu in najdenih izgubah se ugotovi in evidentira tudi spol mladičev. Pri izvajanju načrtovanega odvzema z odstrelom v razredu mladičev obeh spolov naj bo poudarek na tem, da je potrebno izvršiti količinsko zadosten odvzem v tej starostni kategoriji, pri tem pa je njihov spol drugega pomena.

Izhodiščna starostna in spolna struktura načrtovanega odvzema

Starostni razred	Struktura odvzema (v %)				Skupaj
	M		Ž		
Mladiči M / Mladiči Ž	15 min	25-30	15 min	25 - 30	50 - 60
Lanščaki / Mladice	15 max		15 max		
Srnjaki 2+ / Srne 2+	20 - 25		20 - 25		40 - 50
Skupaj	100				

Morebitne cilje zmanjševanja ali povečevanja številčnosti srnjadi dosegamo primarno s prilagojeno višino celotnega odvzema/odstrela.

Dejanska struktura načrtovanega odvzema za območje oziroma ekološke enote in predvsem za posamezna lovišča, lahko odstopa od izhodiščne v primeru večjih odstopanj realizacije odvzema od načrtovanega odvzema v preteklem (preteklih) letih ali zaradi ostalih strokovnih vzrokov (struktura izgub, vzroki izgub). Odstopanja realizacije od načrtovanega odvzema po višini in znotraj spolne in starostne strukture (še posebej v starostnem razredu 2+), se smiselno upošteva pri načrtovani višini in strukturi odvzema za naslednje leto. V letnem lovsko upravljavskem načrtu območja se opredeli zahteve, katere je potrebno upoštevati pri nadaljnji razdelitvi odvzema srnjadi po loviščih, ki so nastale zaradi odvzema v posameznem lovišču v preteklem letu.

Časovna dinamika odvzema

Priporočeno je čim hitreje izvršiti odstrel srn in mladičev, predvidoma najmanj 70% do 31. oktobra.

Do 25.7. je priporočeno odstreliti največ 2/3 za odvzem predvidenih srnjakov 2+.

Ostalo

Izraz »odstopanje« v nadaljevanju pomeni razliko med realiziranim in načrtovanim odvzemom srnjadi. Izraženo je lahko v absolutni količini (osebek) ali v % od načrtovanega odvzema.

Dopustna odstopanja od načrtovanega odvzema pri srnjadi:

Starostni razred	Dovoljena odstopanja (v % od načrtovanega št. v danem razredu)			
	M		Ž	
Mladiči	+/- 30%*	+- 15%	+/- 30%*	+- 15%
Lanščaki / Mladice	+/- 30%*		+/- 30%*	
Srnjaki 2+ / Srne 2+	+- 15%		+- 15%	
Skupaj	+- 15%			

* Pri kategorijah mladičev in enoletnih osebkov obeh spolov do +/-30% pomeni možnost kompenzacije številčnega odvzema obeh navedenih kategorij v okviru istega spola, kar konkretno pomeni, da je možno npr. od načrtovanega absolutnega števila mladičev M spola odvzeti le-teh do 30% manj/več, to pa je potem potrebno kompenzirati s zmanjšanim/povečanim odvzemom od načrtovanega absolutnega števila v razredu lanščakov in obratno.

V posameznem lovišču je po opravljeni kompenzaciji, kot je predhodno opisano, dovoljeno odstopanje realizacije v obeh kategorijah (mladiči, enoletni) skupaj in pri posameznem spolu v višini do +/-15% načrtovanega števila odvzema.

Dopustno odstopanje v kategoriji nad dvoletnih srnjakov in srn je do +/-15 % od načrtovanega števila odvzema te kategorije. Zaradi zagotavljanja ustreznega spolnega razmerja med nad dvoletno srnjadjo načrt LUO določa neposredno vezavo med višino realiziranega odstrela srnjakov 2+ in srn 2+, ki mora biti v razponu med 70 in 100%, pri čemer se vezava dotičnih kategorij kot redni postopek vpelje skozi letne načrte LUO postopoma, najkasneje pa v treh letih od nastopa veljavnosti območnih načrtov.

V posameznem lovišču je dovoljeno odstopanje realizacije v višini do +/-15% načrtovanega skupnega odvzema srnjadi. V primeru, da je v posameznem starostnem razredu načrtovan odvzem nižji od 10 živali, dopustna toleranca +/-15% pomeni dve (2) živali, pri načrtovanem odvzemu 10 ali več kosov pa zaokrožitev na najbližjo celo vrednost.

Preseganje realiziranega odvzema od načrtovanega prek meja dopustnih odstopanj, ki bi nastala kot posledica evidentiranih izgub srnjadi po končani lovni dobi na posamezno spolno in starostno kategorijo ali po izpolnitvi načrtovanega odvzema v posamezni spolni in starostni kategoriji, ne štejejo kot kršitev določil načrta.

2. Ukrepi v življenjskem okolju srnjadi

Krmljenje srnjadi, razen v izjemnih primerih, ni dovoljeno.

V primeru izjemnih zimskih razmer (dolgotrajnejša visoka snežna odeja), je dovoljeno krmljenje srnjadi le v predelih, kjer je na večjih površinah s prehranskega vidika srnjadi osiromašeno življenjsko okolje, a je tudi v tem primeru dovoljeno krmljenje samo s kombinacijo krme (sočna, močna in voluminozna krma) in ne zgolj samo z eno od teh. Oceno izrednih razmer, ki bi upravičevale izjemno zimsko krmljenje srnjadi, opravi upravljavec lovišča samostojno ter o tem z vlogo (opis izrednih razmer, kraj oz. območje potrebnega krmljenja, čas) pisno obvesti OE ZGS. Soglasje (pozitivno ali negativno) k začetku krmljenja izda pristojna OE ZGS pisno ter o tem obvesti tudi lovsko inšpekcijo. Pred izdajo dovoljenja za krmljenje srnjadi morajo biti izvedeni ukrepi povečevanja prehranske ponudbe srnjadi z ukrepi omogočanja prehrane srnjadi z naravno hrano (posek drevja in grmovja za objedanje, pluženje). Povečevanje prehranske ponudbe srnjadi, z ukrepi omogočanja prehrane srnjadi z naravno hrano (posek drevja in grmovja za objedanje,

pluženje) je dovoljeno in v ostrejših zimski razmerah priporočljivo, zato se jih nikjer v Sloveniji ne omejuje.

Z namenom zmanjšanja povoza srnjadi je izjemoma v bližini prometnic z močno povečanim povozom srnjadi v zimskem času za kratek čas (največ 1-2 tedna) dovoljeno t.i. prestrezno krmljenje (»*intercept feeding*«), s katerim zmanjšamo potrebo po približevanju (prehranjevanju) srnjadi na brežinah cest. Tovrstno prestrezno krmljenje je mogoče dovoliti le, če so izpolnjeni naslednji pogoji:

- dolgotrajna ali visoka snežna odeja;
- zaznано pogosto prehranjevanje srnjadi na brežini ceste;
- registrirano večje število povožene srnjadi v dotičnem lovišču v času te zime (>3 po 1.12.);
- krmljenje se izvaja v pasu 300-500 m od problematičnega/ih odseka/ov cest(e).

Za pridobitev dovoljenja za prestrezno krmljenje veljajo enaki pogoji kot za izjemoma dovoljeno zimsko krmljenje srnjadi (podana pisna informacija z vlogo na ZGS s strani upravljavca, izdano soglasje s strani OE ZGS ter obveščanje lovske inšpekcije). Pred izdajo dovoljenja morajo biti predhodno vzpostavljeni ukrepi dostopa srnjadi do naravnih prehranskih virov (pluženje visokega snega do robidovja in ostalih virov naravne hrane,...).

Priporočamo primerno intenzivnost pri vzdrževanju pasišč in grmišč v gozdnem prostoru, namenjenih za vse vrste rastlinojede divjadi.

Sadnja plodonosnega drevja in grmovja je zaželen ukrep, ki se ga pri delih v okolju pospešuje in ne omejuje.

Ukrepi za zmanjšanje nenaravnih izgub, predvsem povoza, ki se izvajajo v okolju so: kemična odvrčala, zvočna odvrčala, silhete, odsevniki, plašilne naprave pri kosilnicah, cestno prometni znaki, ipd. ter predvsem pravočasna količinsko in strukturno ustrezna realizacija načrtovanega odvzema.

NAVODILA ZA UPRAVLJANJE Z NAVADNIM JELENOM (*Cervus elaphus* L.)**1. Prostorski okvir obravnave**

Osnovni prostorski okvir načrtovanja upravljanja z jelenjadjo predstavlja lovsko upravljavsko območje (LUO), marsikje pa je možna/potrebna dodatna obravnava po notranjih ekoloških enotah v LUO ali preseganje meja LUO z usklajenim načrtovanjem upravljanja. Glede na številčnost jelenjadi je marsikje smiselno upravljanje načrtovati prostorsko različno glede na v nadaljevanju naštetu populacijsko razdelitev območij jelenjadi, upoštevajoč pri tem gostoto jelenjadi in cilje upravljanja. Ločimo štiri različna območja upravljanja z jelenjadjo:

Osrednja populacijska območja (LUO), kjer usmerjamo razvoj populacij enotno, v okviru dogovorjenih razlik glede na želeno smer razvoja.

Robni del populacijskega območja, kjer je gostota jelenjadi znatno nižja od osrednjega populacijskega območja, obravnavamo v načrtih v smiselni navezavi z osrednjim populacijskim območjem. Razvoj populacije tu usmerjamo predvsem s spolno strukturo med netrofejno jelenjadjo (teleta, junice in košute) in trofejno jelenjadjo (lanščaki, jeleni 2+), ta struktura od predpisane strukture v osrednjem delu populacijskega območja lahko odstopa. Želeno smer lahko določamo tudi z višino odvzemov in (ali) načrtovanjem za več lovskih organizacij skupaj. Želeno smer razvoja tu dosegamo tudi s pospeševanjem ali zaviranjem biomeliorativnih in biotehniških del. Robno območje ali njegov del ob ustreznih življenjskih pogojih za jelenjad ter kot rezultat predhodnega upravljanja s to vrsto, pod določenimi pogoji lahko preide v osrednje območje in obratno.

V posameznih primerih obravnavamo **skupine jelenjadi**, ki so dokaj samostojne in prostorsko ločene od osrednjih in robnih delov populacijskih območij, oziroma upravljanje v območjih skupin jelenjadi nima pomembnega vpliva na jelenjad osrednjega ali robnega dela populacijskega območja. V teh območjih, načrtujemo glede na zelene cilje strukturo in višino odvzema/odstrela jelenjadi za posamezno lovišče ali več lovišč skupaj. Struktura načrtovanega odvzema jelenjadi v teh loviščih je lahko manj podrobna, vendar mora zagotavljati dosego ciljnega stanja.

Za **območja kjer jelenjadi ne želimo**, štejemo tiste predele, kjer jelenjad praviloma nima ustreznih življenjskih pogojev ali njena prisotnost ni zaželena zaradi ostalih človekovih interesov po rabi prostora in ji z ukrepi tja ne dopustimo širitve, oziroma želimo odstraniti tam že živečo jelenjad. Konkretna navedbe teh območij, razlogi in ukrepi za preprečitev poselitve morajo biti določeni v dolgoročnih načrtih LUO.

2. Usmeritve za upravljanje s populacijo jelenjadi Starostni razredi

Jeleni	Košute
Teleta M	Teleta Ž
Lanščaki	Junice
Jeleni 2 –4*	Košute 2+*
Jeleni 5 –9*	
Jeleni 10+*	

* dopolnjeno življenjsko leto; prehod v višji starostni razred s 1.4.

Ob izvršenem odstrelu se ugotovi in evidentira tudi spol telet.

Pri izvajanju načrtovanega odvzema z odstrelom v razredu telet obeh spolov naj bo poudarek na tem, da je potrebno izvršiti količinsko zadosten odzem v tej starostni kategoriji, pri tem pa je njihov spol drugotnega pomena.

V območjih s stalno prisotnostjo velikih zveri se načrtuje korigirana struktura od izhodiščne z manjšim deležem telet.

Ob kategorizaciji se na podlagi obrablenosti zobovja oceni tudi starost nad dvo letnih jelenov in košut.

Izhodiščna starostna in spolna struktura načrtovanega odvzema za osrednja populacijska območja (v %)

Starostni razred	M	Ž
Teleta M/Ž	16-21	17-22
Lanščaki/Junice	do 8	do 10
Jeleni 2 –4*	10-13	od min 20 do 26
Jeleni 5 –9*	5-7	
Jeleni 10+*	do 4	
M:Ž	42-48	52-58

* Skupen odstotek načrtovanega števila dve in večletnih jelenov (vseh treh starostnih kategorij skupaj) v osrednjih populacijskih območjih ne sme presegati 20%.

Časovna dinamika odvzema

Priporočeno je čim hitreje izvršiti odstrel telet, junic in košut, predvidoma najmanj 70% do 30. novembra.

Ostalo

Naseljevanje in doseljevanje (dodajanje) jelenjadi v prosto naravo v Sloveniji ni potrebno in strokovno ni dopustno.

Glede na cilje v osrednjih in robnih populacijskih območjih, se lahko s primerno utemeljitvijo odstrel nad dvo letnih košut v določenem deležu veže na odstrel nad dve in večletnih jelenov. Odstrel košut naj znaša praviloma vsaj med 70 do 9100% višine odstrela nad dvo in več letnih jelenov, pri čemer se vezava dotičnih kategorij kot redni postopek vpelje skozi letne načrte LUO postopoma, najkasneje pa v treh letih od nastopa veljavnosti območnih načrtov.

V načrtu **za osrednja populacijska območja** je potrebno navesti dopustna odstopanja v realizaciji od načrta po loviščih in za LUO. To odstopanje je praviloma v višini do + -15% od skupno načrtovanega števila odvzema vseh kategorij. Načrta odvzema v razredu dve in večletnih jelenov ni treba realizirati ter ga tudi ni dovoljeno presegati, razen sorazmerno s preseganjem skupno načrtovanega odvzema. Načrtovani odzem jelenov starostnega razreda 5–9 let se ne sme presegati, lahko pa se ga nadomesti z odvzemom mladih 2-4 letnih ali starih jelenov 10+. Načrtovani odzem jelenov starostnega razreda 10+ se lahko nadomesti z odvzemom mladih 2-4 letnih jelenov. Z letnimi načrti LUO se nadomeščanje med kategorijami dve in večletnih jelenov lahko drugače uredi. Pri košutah je dovoljeno odstopanje do +- 15%, pri teletih in enoletnih osebkih pa do +-30 % od načrtovanega števila odvzema. V primeru, da je v posameznem starostnem razredu načrtovan odzem do 10 živali, dopustna toleranca +-15% ali +- 30% pomeni dve do tri (2-

3) živali, pri načrtovanem odvzemu 11 ali več kosov pa zaokrožitev na najbližjo celo vrednost. Za lovišča **osrednjega življenjskega območja**, ki imajo **načrt odvzema do vključno 10 kosov** jelenjadi, se kot dopustno odstopanje od načrta šteje realizacija ± 2 kosa, pri čemer načrta odvzema dve in večletnih jelenov ni dovoljeno presegati.

V **robni populacijski območjih** se načrtuje odvzem jelenjadi v ustrezni navezavi z osrednjim populacijskim območjem. V robni populacijski območjih se priporoča načrtovanje odvzema za skupine lovišč. Odvzem jelenjadi se lahko načrtuje v razmerju trofejna in netrofejna jelenjad ali podrobneje po starostnih in spolnih razredih. V primeru podrobnejšega načrtovanja po starostnih in spolnih razredih se odvzem jelenov lahko načrtuje ločeno po starostnih kategorijah. V teh območjih se lahko odvzem junic in lanščakov nadomesti z odvzemom telet in obratno, pri čemer odvzem navzgor številčno ni omejen. Načrtovanega odvzema ali deleža dve in večletnih jelenov ni dovoljeno presegati, se ga pa lahko veže na odstrel dve in večletnih košut, tudi v večletnem obdobju, lahko tudi do izvršitve. Dovoljena odstopanja se določi z načrti LUO.

V **območjih skupin jelenjadi** se načrtuje odvzem jelenjadi, upoštevajoč cilje po povečanju ali manjšanju številčnosti, pri katerem je poudarek izključno na razmerju med dve in več letnimi jeleni in košutami. Načrtovani odvzem ostalih kategorij je sproščen in navzgor neomejen. Načrtovanega odvzema ni potrebno dosežati.

V **območjih, kjer je prisotnost jelenjadi nezaželena/nedopustna** (ti. območja brez jelenjadi) je potrebno težiti k popolnemu oz. »čim večjemu« odvzemu jelenjadi.

Velja za vsa območja jelenjadi enotno - preseganje realiziranega odvzema od načrtovanega prek meja dopustnih odstopanj, ki bi nastalo kot posledica evidentiranih izgub jelenjadi po končani lovni dobi na posamezno spolno in starostno kategorijo ali po izpolnitvi načrtovanega odvzema v posamezni spolni in starostni kategoriji ne štejejo kot kršitev določil načrta.

3. Ukrepi v življenjskem okolju jelenjadi

Pašne površine; ohranjanje, vzdrževanje, ponovna vzpostavitev in osnivanje novih pašnih površin sodi med najpomembnejše biomeliorativne ukrepe za jelenjad. Zato priporočamo, da te površine (v »gozdni krajini« v LUO) znašajo najmanj 5 hektarjev na 1000 hektarjev gozda v LUO.

Zimovališče; zaradi zagotovitve miru se lahko od od začetka/nastopa zimskih razmer pa do konca le-teh tu izvaja le individualni lov ter zimski posek za krmo, ostala dela pa le v soglasju z ZGS.

Kaluže in druge vodne vire je priporočljivo v območjih jelenjadi, predvsem kjer ni površinskih vod (kraški tereni), vzdrževati v obsegu najmanj 3 kaluže / 1000 ha. Pri tem je treba preprečiti dostop soli v vodo. Kaluže in drugi vodni viri se vzdržujejo na način, ki ohranja biotsko pestrost in le v obdobjih izven razmnoževalnih ciklov dvoživk in drugih živali, to je predvsem pozno jeseni ali pozimi. Če je vodni vir suh, se ga lahko obnavlja tudi poleti.

Krmne njive pomagajo zmanjševati pritisk jelenjadi na naravno rastje, zato so dobrodošel pripomoček v uravnavanju usklajenosti jelenjadi z okoljem in jih ne omejujemo po obsegu, pač pa le usmerjamo lokacijsko.

Zimska sečnja, katera se po predhodnem odkazilu izvede v času zimske stiske in s katero usmerjamo zadovoljujemo potrebe jelenjadi predvsem v okolici zimovališč.

Zapora gozdnih cest je možna v času razmnoževanja in na območju evidentiranih rukališč od 1.9. do 15.10. ter v času zimske stiske in na območju evidentiranih zimovališč, praviloma od 1.12. do 31.3.

Krmljenje

Zimsko krmljenje se izvaja v območjih povečanih gostitev jelenjadi v zimskem obdobju – zimovališčih/mirnih conah. Zimsko krmljenje se lahko izvaja tudi na področjih, kjer želimo jelenjad privabiti in zadržati z namenom razbremenitve vpliva jelenjadi na življenjsko okolje v nekem drugem okolju. Pri postavitvi lokacij krmišč se upošteva tudi prisotnost in vpliv velikih plenilcev, predvsem volka. Odstrel na teh krmiščih ni dovoljen.

V robnih populacijskih območjih je dovoljeno zgolj privabljalno krmljenje jelenjadi za namen lažje izpolnitve načrta odvzema, izjeme se določijo v letnih načrtih LUO. V »območjih skupin jelenjadi« in v »območjih brez jelenjadi« (prisotnost jelenjadi tam ni zaželeno) ni dovoljeno nobeno krmljenje jelenjadi.

Sestava krme za zimsko krmljenje jelenjadi:

- močna škrobna krma (koruza, žita, kostanj, želod) v deležu do 10%,
- sočna krma (okopavine, tropine, sadje) v deležu do 30%,
- voluminozna krma (seno, vejniki, silaža, pesni rezanci) v deležu najmanj 60%.
- pri krmljenju z močno škrobno krmo in voluminozno krmo mora biti na krmišču divjadi stalno na razpolago tudi sočna krma

Priporočljivo je, da je močna krma jelenjadi na razpolago le v jesenskih mesecih (oktober, november, december), sočna in voluminozna krma pa še v zimskih in spomladanskih mesecih. Količina skupaj položene sočne in grobo vlaknate krme v ustreznem razmerju ni omejena, količine položene krme naj bodo odvisne od naravne ponudbe hrane. Krmljenje samo z močnimi škrobnimi krmili na posameznih krmiščih ni dovoljeno, pač pa mora biti jelenjadi na voljo na istem krmišču v priporočenem obdobju (oktober – december) strukturno vsa potrebna krma (močna, voluminozna, sočna), oziroma vsaj voluminozna in sočna v ustreznem razmerju.

Gostota krmišč za zimsko krmljenje jelenjadi je definirana upošteva gostoto odvzema jelenjadi oz. uvrstitvijo lovišča v osrednje populacijsko območje. Dovoljeno je 1 krmišče na začetih 1000 - 1500 ha lovne površine lovišča oz. LPN, katerega del spada v osrednje populacijsko območje jelenjadi.

Pri zimskem krmljenju je glede na število jelenjadi, ki prihaja na določeno krmišče potrebno z razporeditvijo krme omogočiti, da vse živali istočasno pridejo do položene krme.

Privabljalno krmljenje se izvaja s ciljem olajšanega opazovanja in odstrela jelenjadi. Tu je odstrel dovoljen. Privabljalno krmljenje jelenjadi se lahko izvaja le v času lovne dobe na jelenjad.

Pri privabljalnem krmljenju je dovoljeno zalagati največ 1 krmišče na 500 ha lovne površine lovišča oz. LPN, pri čemer je na posameznem krmišču dovoljeno dnevno položiti skupno največ 50 kg krme, od tega količina močne krme, ki je dnevno dostopna jelenjadi, ne sme presegati 5 kg. V načrtih LUO se lahko določijo dodatne omejitve površin za lovišča, glede na dejanske razmere v LUO (npr. majhna gostota odvzema, prepletene travniške površine v gozdu ipd).

NAVODILA ZA UPRAVLJANJE Z DAMJAKOM (Dama dama L.)**1. Prostorski okvir obravnave**

Damjake obravnavamo enotno v okviru njihovih populacijskih območij oziroma naselitev:

- Pohorje
- Goričko
- Posavje
- Kras
- Šaleška dolina
- Zasavje

2. Cilj upravljanja s populacijo damjaka

Damjak je v Sloveniji naseljena alohtona (tujerodna) vrsta. Zaradi ohranjenega naravnega okolja in možnih negativnih vplivov naseljene vrste na okolje, se obstoječa območja razširjenosti prostorsko ne smejo širiti, lahko pa se ožijo, v kolikor se ugotovi njihov negativni odnos do živega in neživega okolja.

3. Usmeritve za upravljanje s populacijo damjaka Starostni in spolni razredi

Jeleni	Košute
Teleta M	Teleta Ž
Lanščaki	Junice
Jeleni 2 –4*	Košute 2+*
Jeleni 5 –8*	
Jeleni 9+*	

* dopolnjeno življenjsko leto; prehod v višji starostni razred s 1.4.

Ob izvršenem odstrelu se ugotovi in evidentira tudi spol telet.

Pri izvajanju načrtovanega odvzema z odstrelom v razredu telet obeh spolov naj bo poudarek na tem, da je potrebno izvršiti količinsko zadosten odzem v tej starostni kategoriji, pri tem pa je njihov spol drugotnega pomena.

Ob kategorizaciji se na podlagi obrabljenosti zobovja oceni tudi starost nad dvo letnih jelenov in košut.

Starostna in spolna struktura načrtovanega odvzema

Osnovni cilj upravljanja z damjaki je ohranitev ali odstranitev posameznih skupin, oziroma ohranitev ali znižanje sedanje številčnosti damjakov v osrednjih območjih naselitve, kar se opredeli z območnim načrtom LUO. V primeru ohranitve to pomeni dolgoročno zdrave, vitalne kolonije, ki so usklajene z danostmi v okolju ter ne povzročajo negativnih odnosov z drugimi avtohtonimi živalskimi vrstami. Za doseg cilja je nujno doseganje dovolj visokega količinskega in strukturnega odstrela. Podobno kot pri navadnem jelenu naj se tudi pri damjaku poskuša upoštevati izbirni, t.i. kvalitativni odstrel, ki temelji k varovanju telesno in pri samcih tudi po rogovju močnejše razvitih osebkov. Pogoji izbirnega odstrela naj bodo opredeljeni v načrtih LUO oz. po posameznih ravneh načrtovanja upravljanja.

Izhodiščna starostna in spolna struktura načrtovanega odvzema damjakov za širša populacijska območja (v %)

Starostni razred	M	Ž
Teleta M/Ž	15-20	15-22
Lanščaki/Junice	max 8	10
Jeleni 2 –4	10-13	min 20-25
Jeleni 5 –8	5-7	
Jeleni 9+	do 4	
M:Ž	43-48	52-57

Časovna dinamika odvzema

Priporočeno je čim hitreje izvršiti odstrel telet, junic in košut, predvidoma najmanj 70% do 30. novembra.

Ostalo

Naseljevanje damjaka v prosto naravo na novih območjih v Sloveniji ni zaželeno in strokovno ni dopustno.

V loviščih z odvzemom nad 10 živali se načrtuje struktura odvzema damjaka po posameznih kategorijah. Dovoljeno odstopanje realizacije od načrta odvzema je navzdol v višini - 15% načrtovanega odvzema damjakov, ter tudi znotraj posamezne kategorije. V kolikor 15% znotraj posamezne spolne in starostne kategorije predstavlja manj kot 1 kos, se kot dopustno odstopanje šteje +- 1 kos. Realizacija odvzema telet se lahko kompenzira z odstrelom junic ali lanščakov ter obratno. Odstrel košut naj znaša praviloma vsaj med 70 do 9100% višine odstrela nad dvo letnih jelenov. Odvzema navzgor glede na zastavljene cilje v načrtu LUO ni potrebno omejevati.

V loviščih z odvzemom do 10 živali, se načrtuje in spremlja realizacija odvzema za posamezna lovišča ali za skupino lovišč. Pri načrtu odvzema do vključno 10 kosov damjaka, se kot dopustno odstopanje od načrta šteje realizacija do – 3 kosov. Odvzema navzgor glede na zastavljene cilje v načrtu LUO ni potrebno omejevati. Pri realizaciji načrta v povprečju zadnjih nekaj let mora biti odvzem košut 2+ enak odvzemu jelenov 2+, odvzem ostalih kategorij je povsem sproščen.

Posamezni osebki, ki se priložnostno pojavijo v območjih izven prostorskih okvirov načrtovanja niso predmet upravljanja z vrsto in jih je kot take v teh loviščih treba odstreliti skladno z lovno dobo ali drugimi določili predmetne zakonodaje. Pri odstrelu osebkov, za katere se predvideva da izvirajo iz obor, se upoštevajo določila 8. odstavek 50. čl. ZDlov-1.

Preseganje realiziranega odvzema od načrtovanega prek meja dopustnih odstopanj v vseh loviščih, ki bi nastala kot posledica evidentiranih izgub damjakov po končani lovni dobi ali po izpolnitvi načrtovanega odvzema v posamezni spolni in starostni kategoriji ne štejejo kot kršitev določil načrta.

4. Ukrepi v življenjskem okolju damjaka

Zimsko krmljenje **damjaka** je dovoljeno od 1. oktobra do 1. aprila. Krmimo ga s kombinacijo močnih, sočnih in voluminoznih krmil. Priporočljivo je, da je močna krma v maksimalnem deležu do 10%, damjaku na razpolago predvsem v jesenskih mesecih (oktober – december). Količina sočne in grobo vlaknate krme ni omejena, količine položene krme naj bodo odvisne od naravne ponudbe

hrane. Krmljenje samo z močnimi škrobnimi krmili na posameznih krmiščih ni dovoljeno, pač pa mora biti na voljo na istem krmišču strukturno vsa potrebna krma (močna, voluminozna, sočna). Struktura krme je praviloma v enakem razmerju, kot za zimsko krmljenje navadnega jelena. Odstrel na teh krmiščih ni dovoljen.

Zimsko krmljenje damjaka je dovoljeno le v loviščih s povprečnim letnim odvzemom nad 10 kosov v zadnjih treh letih. V ostalih loviščih zimsko krmljenje damjaka ni dovoljeno.

Privabljalno krmljenje damjaka je namenjeno privabljanju te vrste divjadi z namenom odstrela. Za doseganje učinka privabljanja so na krmišču potrebne in priporočene le minimalne količine krme, ki opravljajo funkcijo privabljanja damjakov. Privabljalno krmljenje se lahko izvaja v času lovne dobe. Damjaku je lahko na privabljalnem krmišču dostopno največ 5 kg močnih vrst krme (briketov, žit ali koruze) na dan.

Lokacije krmišč morajo biti opredeljene v načrtih za upravljanje z divjadjo.

Prehrambeno ponudbo damjaka naj se dopolnjuje **z vzdrževanjem travnikov v gozdu, vzdrževanjem grmišč, gozdnega roba ter obdelavo krmnih njiv.**

Kaluže in druge vodne vire je priporočljivo v območjih damjaka, predvsem kjer ni površinskih vod (kraški tereni), vzdrževati v obsegu najmanj 3 kaluže / 1000 ha. Pri tem je treba preprečiti dostop soli v vodo. Kaluže in drugi vodni viri se vzdržujejo na način, ki ohranja biotsko pestrost in le v obdobjih izven razmnoževalnih ciklov dvoživk in drugih živali, to je predvsem pozno jeseni ali pozimi. Če je vodni vir suh, se ga lahko obnavlja tudi poleti.

NAVODILA ZA UPRAVLJANJE Z DIVJIM PRAŠIČEM (*Sus scrofa* L.)**1. Usmeritve za upravljanje s populacijo divjega prašiča**Starostni in spolni razredi

Moški spol	Ženski spol
Mladiči/Ozimci	
Lanščaki*	Lanščakinje*
Merjasci*	Svinje*

* Določitev dejanske starosti za prehod v višji starostni razred na podlagi pregleda zobovja.

Zaradi velike variabilnosti v času poleganja divjih prašičev (prek celega leta) se starostna kategorizacija vsake izločene živali (v kategorijah mladič/ozimec, lanščak in 2+ žival) opravi glede na določitev dejanske starosti (v mesecih) na podlagi pregleda razvojne stopnje in izrašenosti zobovja. Zaradi nezmožnosti prepoznavanja dejanske starosti živali, ki so na prehodu v višji starostni razred, pred samim odstrelom, se pri opredelitvi starostne kategorije v primeru dokončnega dvoma presoja v smislu izbora/določitve nižje starostne kategorije, in sicer:

- osebki do ocenjenega 12. meseca starosti se ne glede na datum uplenitve kategorizirajo kot mladiči, pri čemer se pri mejnih primerih (ocenjena starost 12.-13. mesecev) logično upošteva tudi datum prehoda 31.3./1.4.;
- osebki med ocenjenim 13. in 24. mesecem starosti se ne glede na datum uplenitve kategorizirajo kot enoletne živali (lanščaki, lanščakinje);
- osebki med ocenjenim 24. in 27. mesecem ter uplenjeni do 31.3. tekočega leta se ne glede na dejansko starost ocenijo kot lanščaki/lanščakinje, s čimer se doseže primerljiva kategorizacija živali, ki so bile v istem letu poležene v zimskem, oziroma spomladanskem času.

Zaradi namenov kasnejših analiz se priporoča, da se za vse divje prašiče do ocenjene starosti 24 mesecev starost v mesecih tudi ustrezno evidentira. Z namenom relevantnega določanja starosti divjih prašičev se priporoča tudi ustrezno usposabljanje članov Komisij za oceno odstrela in izgub v LUO.

Starostna in spolna struktura odvzema

Starostni razred	Izhodiščna struktura			Posebne razmere, s ciljem izjemnega zmanjšanja številčnosti		
	M	Ž	Skupaj	M	Ž	skupaj
Ozimci	60-70%		60-70%	70-80%		70-80%
Lanščaki / Lanščakinje	10-15	10-15	20-30%			
Merjasci 2+ / Svinje 2+	5	5	10%	10	10-20%	20-30%
Skupaj	50	50	100	100		

Za doseganje **zmanjševanja številčnosti** populacije mora biti v odstrelu **delež ženskih** osebkov (lanščakinje in svinje) **večji** od deleža moških osebkov (lanščaki in merjascev), pri čemer je smiselno z načrtom predpisati vsaj minimalno število rodnih samic, ki jih potrebno realizirati. Za znižanje številčnosti populacije je treba načrtovati predvsem dovolj visoko številčno poseganje med vse kategorije divjega prašiča. Razlog intenzivnega odstrela ozimcev je v obvladovanju številčnosti populacije, zato je z odstrelom sledimo ciljem, da v razred enoletnih osebkov preraste minimalno število ozimcev. Svinja vodnica tropa je pri izvajanju lova praviloma varovana kategorija, saj lahko njen odstrel prek zrušitve socialne strukture povzroči še večji prirastek.

Za namene načrtovanja v primeru izjemnih razmer in cilja izjemnega zmanjšanja številčnosti divjih prašičev, kategorije ozimcev in lanščakov po spolu praviloma ne ločujemo, obe kategoriji pa sta skupaj združeni v eno samo.

Časovna dinamika odvzema

Skupni lovi - brakade na divje prašiče se praviloma izvajajo od 15.9. do 31.1.

Ostalo

Dopustno odstopanje od načrta odvzema za divjega prašiča je lahko po višini navzdol največ do 30%, navzgor odvzem količinsko ni omejen, praviloma pa mora pa biti skladen s spolno in starostno strukturo osnovnega načrta.

Izjemoma, t.j. v primeru bistveno manjše številčnosti divjih prašičev v celotnem ali delih LUO je odstopanje lahko tudi večje >30 %, pri čemer se odstopanja utemelji po postopkih, ki so skladni s podzakonskimi akti.

Za lovišča, kjer je prisotnost divjih prašičev zgolj občasna ali je njihova številčnost nizka se konkretne usmeritve za upravljanje navede v letnem načrtu LUO. Loviščem, ki imajo načrtovan odvzem manjši ali enak 5 kosov, načrtovane višine odvzema praviloma ni treba dosegati.

Upravljalci lovišč s sklepi ali ostalimi internimi akti ne smejo omejevati izvajanje načrta odvzema divjih prašičev.

2. Ukrepi v življenjskem okolju divjega prašiča

Krmljenje

Zimsko krmljenje divjega prašiča je na celotnem območju Republike Slovenije prepovedano.

Preprečevalno krmljenje divjega prašiča je dovoljeno zgolj v loviščih, kjer povprečni letni odvzem divjega prašiča v zadnjih treh letih dosega 5 ali več kosov. Preprečevalno krmljenje je v ustreznih razmerah strnjenih gozdov in primerne oddaljenosti od kmetijskih površin, namenjeno odvratanju tropov divjih prašičev od kmetijskih kultur, pri čemer se priporoča tudi krmljenje z beljakovinsko hrano na osnovi žit (soja, rastlinske beljakovine,...). Priporočeno obdobje izvajanja preprečevalnega krmljenja je od začetka junija do konca oktobra, izjemoma za konkretna lovišča v primeru večletnega pojavljanja škod tudi prej. Podroben časovni termin izvajanja preprečevalnega krmljenja z letnim načrtom lovišča opredeli upravljavec lovišča. Lovišče sme praviloma imeti le eno preprečevalno krmišče na začetnih 1000 ha gozdne površine, pri določanju primernosti lokacij se upošteva tudi strnjenost gozdnega kompleksa (gozdne krajine). Preprečevalno krmišče mora biti oddaljeno praviloma vsaj 500 m od zunanje meje gozdnega kompleksa z negozdno krajino. Lov na teh krmiščih je prepovedan.

Privabljalno krmljenje divjih prašičev je prvenstveno namenjeno opazovanju ter lažjemu izvrševanju odstrela. Za doseganje učinka privabljanja so na krmišču potrebne in priporočene le minimalne količine krme, ki opravljajo funkcijo privabljanja divjih prašičev. Privabljalno krmljenje divjega prašiča se lahko izvaja vse leto. Divjadi naj bo dnevno dostopno na privabljalnem krmišču največ do 2 kg ustrezne vrste krme (žit ali koruze). Termin založenosti (v letu) je v pristojnosti upravljalca lovišča. Gostota in lokacije privabljalnih krmišč se glede na obseg problematike upravljanja z divjim prašičem (gostota odvzema, problematika škod...) in značilnosti lovsko upravljalnega območja (delež in razdrobljenost gozdov...) podrobneje določi v načrtih LUO.

Krmišča so praviloma lahko locirana po eno na vsakih 200-600 ha gozdne površine. Pri tem je potrebno zagotoviti, da so mesta privabljalnega krmljenja divjega prašiča zadosti oddaljena od krmišč, kjer se izvaja preprečevalno krmljenje. Med seboj morajo biti oddaljena vsaj 300 m.

Za krmo je priporočljivo uporabljati vse vrste žit in koruze. Priporočeno je le krmljenje na način, da je krma na krmiščih dostopna predvsem divjemu prašiču (npr: krmni valj, polaganje krme v tla, prekrivanje krme, ...) in ne ostali divjadi (srnjadi).

Krmljenje divjega prašiča se v osrednjem in robnem življenjskem prostoru rjavega medveda omeji skladno z določili Strategije upravljanja z rjavim medvedom v Sloveniji.

V habitatih divjega petelina in ruševca krmljenje divjega prašiča ni dovoljeno. V načrtih za upravljanje z divjadjo se glede na konkretne lokacije še aktivnih rastišč divjega petelina in ruševca opredeli dele območja ali nadmorsko višino, nad katero krmljenje divjega prašiča zaradi omenjenega razloga ni dovoljeno.

Zavod vodi kataster krmišč ter njihov namen, ločeno po loviščih.

Krmne njive za divje prašiče so zaželeno v smislu preprečevanja škod na kmetijskih površinah.

Pridelovalne njive so dovoljene z namenom pridelave krme za privabljalna oz. preprečevalna krmišča v obdobju po spravilu pridelkov.

Ohranitev in sadnja plodonosnega drevja. Sadnja plodonosnega drevja in grmovja je zaželen ukrep, ki se ga pri delih v okolju pospešuje in ne omejuje.

Vzdrževanje kaluž, opredeljenih v letnih načrtih lovišča. Kaluže in druge vodne vire je priporočeno v območjih s prisotnostjo divjega prašiča, predvsem kjer ni površinskih vod (kraški tereni), vzdrževati v obsegu najmanj 3 kaluže / 1000 ha. Pri tem je treba preprečiti dostop soli v vodo. Kaluže in drugi vodni viri se vzdržujejo na način, ki ohranja biotsko pestrost in le v obdobjih izven razmnoževalnih ciklov dvoživk in drugih živali, to je predvsem pozno jeseni ali pozimi. Če je vodni vir suh, se ga lahko obnavlja tudi poleti.

NAVODILA ZA USMERJANJE RAZVOJA POPULACIJ GAMSA (*Rupicapra rupicapra L.*)**1. Poseben cilj upravljanja s populacijo gamsa**

Osnovni cilj upravljanja z gamsi je stabilna, zdrava s prehrabnimi zmožnostmi okolja in drugimi živalskimi vrstami usklajena populacija v kateri so enakomerno zastopani gamsi obeh spolov, nadalje so dobro zastopani nosilci populacije oziroma razred srednje starih gamsov, ter tudi gamsi največjih starosti. V populacijskem območju naj bodo gamsi zastopani v vseh habitatih, ki si jih gamsi sami izberejo.

2. Usmeritve za upravljanje s populacijo gamsa

Spolni in starostni razredi:

Starostni razred	Kozli	Koze
I	0+, 1+, 2+	0+, 1+, 2+
II	3+ - 7+	3+ - 10+
III	8+ in starejši	11+ in starejše

Razred mladih gamsov – I. starostni razred, predstavljajo 0+, 1+ in 2+ gamsi obeh spolov. Praviloma ti gamsi še ne sodelujejo v reprodukciji. Naravna smrtnost je največja v prav v tem starostnem razredu. Znotraj razreda mladih še posebej ločimo mladiče - 0+ in enoletne - 1+ gamse ter gamse starosti 2+.

Razred srednje starih gamsov – II. starostni razred, predstavljajo kozli 3+ do vključno 7+, ter koze 3+ do vključno 10+. Ta starostni razred tvorijo nosilci populacije, katere je treba v kar največji možni meri varovati.

Razred starih gamsov – III. starostni razred, predstavljajo kozli 8+ in starejši, ter koze 11+ in starejše. Ta starostni razred predstavljajo osebki največjih starosti. Zadostno preraščanje gamsov v III. starostni razred je tudi eden izmed splošnih ciljev upravljanja z gamsi.

Uporaba takšnih starostnih razredov je pričela veljati leta 2002.

Višina in prostorska porazdelitev odvzema

Za kontrolo določitve višine odvzema poleg mehanizmov kontrolne metode lahko uporabljamo tudi številčnost populacije, v kolikor je le ta vsaj približno natančno in sistematično določena za več prostorsko zaokroženih lovišč v LUO, ki upravljajo z gamsom. To lahko storimo v visokogorskih loviščih nad gozdno mejo, kjer se da gamse tudi prešteti.

Deleži prirastka preko katerega določimo višino odvzema so odvisni od cilja glede številčnosti populacije:

- pri ohranjanju številčnosti uporabimo delež 20%,
- pri zmanjšanju številčnosti uporabimo delež od 20% do 25%,
- pri povečevanju številčnosti uporabimo delež od 15% do 20%.

Starostna in spolna struktura odvzema

Starostna in spolna razdelitev odvzema je prikazana ločeno za skupine gamsov in ločeno za populacije z večjo številčnostjo. Starostna in spolna razdelitev odvzema kakršna je prikazana v preglednici velja za strukturno stabilno zgrajeno populacijo, kar pomeni enakomerno spolno

strukturo in piramidalno starostno strukturo. V kolikor stanje v populaciji odstopa od tega modela je treba korigirati strukturo odvzema tako, da v populaciji ustvarjamo želeno stanje glede spolne in starostne strukture.

spol	star. razred	Populacijska številčnost			Skupine gamsov
		vzdrževanje št.	zmanjšanje št.	povečanje št.	
		%	%	%	
Kozli	ml. in 1+	min 14	12	15	16
	2+	max 13	13	15	16
	I	min 27	25	min 30	min 32
	II	max 18	min 15	max 15	max 5
	III	5	5	10	13
	skupaj	50	45	55	50
Koze	ml. in 1+	min 14	13	13	16
	2+	max 13	15	12	16
	I	min 27	28	min 25	min 32
	II	max 18	min 22	max 10	max 5
	III	5	5	10	13
	skupaj	50	min 55	max 45	max 50
Skupaj		100	100	100	100

Pomembnejše od izbirnega odstrela je količinsko in strukturno doseganje načrtovanega odvzema. Ob izvršenem odstrelu in ugotovljenih izgubah se ugotovi in evidentira tudi spol mladičev. Namen skupnega načrtovanja odvzema mladičev izhaja iz težnje, da je potrebno opraviti količinsko zadosten odzem v tej starostni kategoriji, pri tem pa je njihov spol drugotnega pomena.

V načrtih je treba navesti dopustna odstopanja v realizaciji od načrta po loviščih in za LUO. Za gamsa je to odstopanje po višini do + - 15 % od načrtovanega skupnega števila odvzema. Odzem v srednjem razredu pri vsakem spolu posebej se lahko prekorači le do 10%, v ostalih razredih presežanje ni omejeno v skladu s splošnimi določili možnih odstopanj realizacije od načrta. V kolikor 10% znotraj posamezne spolne kategorije II. starostnega razreda predstavlja manj kot 1 kos, se kot dopustno odstopanje šteje +/- 1 kos. Neizvršeni odzem v drugem starostnem razredu se lahko nadomesti z odvzemom v prvem in tretjem starostnem razredu. Odzem v tretjem starostnem razredu se lahko nadomesti z odvzemom v prvem starostnem razredu. Dopustno odstopanje v spolni strukturi za vse starostne kategorije razen mladičev je praviloma do 3% od realizirane strukture v odstotkih (npr.: 47:53%). Morebitna odstopanja pri spolni strukturi prek meja dopustnih odstopanj se upoštevajo pri letnih načrtih v naslednjem obdobju. Morebitna odstopanja pri starostni strukturi v II. starostnem razredu pri obeh spolih se neglede na meje dopustnih odstopanj upoštevajo pri letnih načrtih v naslednjem obdobju.

Za lovišča, ki imajo načrt odvzema od vključno 4 do vključno 10 kosov gamsa, se kot dopustno odstopanje od načrta praviloma šteje realizacija + 1 kos do - 2 kosa. V teh loviščih se srednji starostni razred pri obeh spolih skupaj lahko praviloma preseže za največ 1 kos, razlika v spolnem razmerju pa lahko pri realizaciji odstopa tudi za največ 1 kos.

Za lovišča, ki imajo skupen načrt odvzema, oziroma kjer načrt za posamezno lovišče ne presega 3 kose, načrta odvzema ni obvezno dosegati, lahko pa se ga presega za 1 kos. Morebitna odstopanja pri starostni strukturi v II. starostnem razredu pri obeh spolih se, ne glede na meje dopustnih odstopanj, upoštevajo pri letnih načrtih v naslednjem obdobju.

Morebitna odstopanja realiziranega odvzema od načrtovanega prek dovoljenih meja, ki bi nastala kot posledica evidentiranih izgub gamsa po končani lovni dobi na posamezno spolno in starostno kategorijo ali po izpolnitvi načrtovanega odvzema v posamezni spolni in starostni kategoriji ne štejejo kot kršitev določil načrta.

Časovna dinamika odvzema

Lov na gamsa se začne izvajati takoj po začetku lovne dobe. Priporočljivo je, da se 50 % odvzema realizira do konca oktobra.

NAVODILA ZA USMERJANJE RAZVOJA POPULACIJ MUFLONA (Ovis amon musimon Schrabber 1782)

1. Prostorski okvir obravnave

Muflona obravnavamo enotno v okviru njihovih populacijskih območij oziroma naselitev, znotraj LUO pa lahko muflone obravnavamo tudi prostorsko ločeno, glede na njihovo porazdelitev po kolonijah, kjer so bili naseljeni in sicer:

- Trnovski gozd
- Most na Soči
- Ljubinj
- TNP in Soča
- Radeče – Podkum - Dobovec
- Trbovlje – Hrastnik – Dol pri Hrastniku
- Solčava
- Šmohor
- Boč
- Uršlja gora
- Polhov Gradec in Dolomitsko hribovje
- Kriška gora - Tolsti vrh - Potoška gora - Kokra
- Dobrča
- Kamniška Bistrica
- Bohinj
- Pokljuka, Mežakla
- Jelovica

2. Cilj upravljanja s populacijo muflona

Muflon je v Sloveniji naseljena alohtona (tujerodna) vrsta. Nekatere naselitve muflonov so uspele do te mere, da se je vrsta prilagodila na novo okolje. Cilj v takih okoljih je, da z njim kot vrsto trajnostno upravljamo tudi v bodoče, vendar največ v okvirih muflonove sedanje populacijske razširjenosti. Obstoječa populacijska območja se prostorsko ne smejo širiti, lahko pa se celo ožijo, v kolikor se ugotovi njihov negativni odnos do okolja ali avtohtonih živalskih vrst.

3. Usmeritve za upravljanje s populacijo muflona

Spolni in starostni razredi:

Starostni razred	Ovni	Ovce
I	0+	0+
II	1+	1+
III	2+ in starejši	2+ in starejše

I. starostni razred sestavljajo jagnjeta (mladiči) obeh spolov

II. starostni razred sestavljajo enoletni ovni in ovce.

III. starostni razred sestavljajo ovni in ovce starosti 2+ in starejši

Starostna in spolna razdelitev odvzema

Starostna in spolna razdelitev odvzema je odvisna od postavljenega cilja glede številčnosti populacije. Starostna in spolna razdelitev odvzema kakršna je prikazana v preglednici velja za

strukturno stabilno zgrajeno populacijo, kar pomeni enakomerno spolno strukturo in piramidalno starostno strukturo. V kolikor stanje v populaciji odstopa od tega modela, je treba korigirati strukturo odstrela tako, da v populaciji ustvarjamo želeno stanje glede spolne in starostne strukture.

Spol	star. razred	vzdrževanje št.	zmanjšanje št.
		%	%
Ovni	I	min 10	10
	II	15	12
	III	max 25	min 23
	skupaj	50	45
Ovce	I	min 15	10
	II	15	20
	III	max 20	min 25
	skupaj	50	min 55
Skupaj		100	100

Ostalo

Naseljevanje muflona v prosto naravo na novih območjih v Sloveniji strokovno ni zaželeno in dopustno.

V načrtih je treba navesti dopustna odstopanja v realizaciji od načrta po loviščih in za LUO. Za muflona je to odstopanje po višini do + - 15 % od načrtovanega skupnega števila odvzema. Odvzem v III. razredu (2+) pri vsakem od obeh spolov se lahko prekorači le do 10%, v ostalih razredih presežanje ni omejeno. Neizvršeni odvzem v tretjem starostnem razredu se lahko nadomesti z odvzemom v prvem in drugem starostnem razredu. Dopustno odstopanje v spolni strukturi je praviloma do 5% od realizirane strukture v odstotkih (npr.: 45:55%). Morebitna odstopanja prek meja dopustnih odstopanj se upoštevajo pri letnih načrtih v naslednjem obdobju.

Za lovišča, ki imajo načrt odvzema do vključno 10 kosov muflona, se kot dopustno odstopanje od načrta praviloma šteje realizacija + - 1 kos. V teh loviščih se tretji starostni razred lahko praviloma preseže za 1 kos, razlika v spolnem razmerju pa lahko pri realizaciji odstopa tudi za 1 kos.

Za lovišča, ki imajo skupen načrt odvzema, oziroma kjer načrt za posamezno lovišče ne presega 3 kose, načrta odvzema ni obvezno dosegati, presega pa se ga lahko za 1 kos.

Morebitna odstopanja realiziranega odvzema od načrtovanega prek dovoljenih meja, ki bi nastala kot posledica evidentiranih izgub muflonov po končani lovni dobi na posamezno spolno in starostno kategorijo ali po izpolnitvi načrtovanega odvzema v posamezni spolni in starostni kategoriji ne štejejo kot kršitev določil načrta. Morebitna odstopanja pri starostni strukturi v III. starostnem razredu pri obeh spolih se, ne glede na meje dopustnih odstopanj, upoštevajo pri letnih načrtih v naslednjem obdobju.

Ukrepi v življenjskem območju muflona

Krmljenje

Zimsko krmljenje muflona je dovoljeno v času zimskih razmer, ki so podrobneje opredeljena z letnimi načrti LUO. Krmimo ga s kombinacijo močnih, sočnih in voluminoznih krmil. Priporočljivo je,

da je močna krma v maksimalnem deležu do 10%, muflonu na razpolago predvsem v poznih poletnih in jesenskih mesecih (oktober – december). Količina sočne in grobo vlaknate krme ni omejena, količine položene krme naj bodo odvisne od naravne ponudbe hrane. Krmljenje samo z močnimi škrobnimi krmili na posameznih krmiščih ni dovoljeno, pač pa mora biti na voljo na istem krmišču strukturno vsa potrebna krma (močna, voluminozna, sočna). Struktura krme je praviloma v enakem razmerju, kot za zimsko krmljenje navadnega jelena. Odstrel na teh krmiščih ni dovoljen.

Privabljalno krmljenje muflona je namenjeno privabljanju te vrste divjadi z namenom odstrela. Za doseganje učinka privabljanja so na krmišču potrebne in priporočene le minimalne količine krme, ki opravljajo funkcijo privabljanja muflonov. Privabljalno krmljenje se lahko izvaja v času lovne dobe. V kolikor se za privabljalno krmljenje polaga le sočna krma, se takšno krmišče ne upošteva kot krmišče, katerega je potrebno voditi v katastru lovišč, mora pa biti lokacija opredeljena v letnem načrtu lovišča oz. lovišča s posebnim namenom. Na privabljalnem krmišču je lahko divjadi dostopno največ do 5 kg močnih vrst krme (briketov, žit ali koruze) na dan.

Lokacije krmišč morajo biti opredeljene v načrtih za upravljanje z divjadjo.

Prehrambno ponudbo za muflona je treba dopolnjevati **z vzdrževanjem košenic in grmišč**, še posebno v gozdnem prostoru.

Dodajanje soli v spomladanskem času olajša spomladanske prehode na sočno hrano. V gozdnih predelih s poudarjeno obnovo, ob cestah in gozdnih rezervatih postavljanje solnic ni dovoljeno.

NAVODILA ZA USMERJANJE RAZVOJA POPULACIJ KOZOROGA (*Capra ibex L.*)**1. Poseben cilj upravljanja s populacijo kozoroga**

Osnovni cilj upravljanja s kozorogi je tudi ohranitev posameznih skupin, oziroma ohranjevanje njihove številčnosti. Dolgoročni cilj gospodarjenja z kozorogi je stabilna, zdrava s prehrabnimi zmožnostmi okolja in drugimi živalskimi vrstami usklajena populacija, v kateri so enakomerno zastopani kozorogi obeh spolov, nadalje so dobro zastopani nosilci populacije oziroma razred srednje starih kozorogov, ter tudi kozorogi največjih starosti.

2. Usmeritve za upravljanje s populacijo kozoroga Starostni razredi:

I. starostni razred je razred mladih kozorogov, ki ga predstavljajo mladiči in 1+ kozorogi obeh spolov. Praviloma ti kozorogi še ne sodelujejo v reprodukciji. Naravna smrtnost je največja v prav v tem starostnem razredu.

II. starostni razred je razred srednje starih kozorogov, ki ga predstavljajo kozli 2+ do vključno 9+, ter koze 2+ in starejše. Ta starostni razred tvorijo nosilci populacije, katere je treba v kar največji možni meri varovati.

III. starostni razred je razred starih kozlov, ki ga predstavljajo kozli 10+ in starejši. Ta starostni razred predstavljajo osebk največjih starosti, kar je tudi eden izmed ciljev gospodarjenja z kozorogi.

Uporaba takšnih starostnih razredov je pričela veljati leta 2002.

Starostna in spolna struktura odvzema

Zaradi osnovnega cilja ohranitve posameznih skupin kozorogov, oziroma ohranitev njegove obstoječe številčnosti v Sloveniji, z odstrelom praviloma posegamo samo med stare oziroma prestarele kozle in koze ter med bolne (sanitarni odstrel) in telesno ter trofejno podpovprečne osebk vseh starostnih razredov. Srednji starostni razred moramo kar v največji meri varovati. Višina odstrela naj praviloma ne bi bila višja od polovice letnega prirastka. Načrtovane višine odvzema ni treba dosegati, razen pri osebkih za katere se vnaprej ugotovi, da so nosilci prenosljivih bolezni. Navzgor je višina načrtovanega odvzema lahko presežena za največ 1 kos, v primeru načrta več kot 10 kosov za posamezno lovišče pa na 2 kosa.

3. Ukrepi v življenjskem okolju kozoroga

Zimsko **krmljenje** kozorogov je nepotrebno in **ni dovoljeno**. To je pokazala že dosedanja praksa, saj kozorog vzame krmo zelo poredko.

V času, ko je kozorog najbolj ranljiv, to je obdobje pleganja mladičev in prezimovanje je potrebno in pomembno zagotoviti **mir**.

Dodajanje soli v spomladanskem času olajša spomladanske prehode na sočno hrano. V gozdnih predelih s poudarjeno obnovo in gozdnih rezervatih postavljanje solnic ni dovoljeno.

NAVODILA ZA USMERJANJE RAZVOJA POPULACIJ VRST MALE POLJSKE DIVJADI in OSTALIH VRST DIVJADI**1. Usmeritve za upravljanje s populacijami male poljske divjadi**

Poljski zajec (*Lepus europaeus* Pallas), fazan (*Phasianus colchicus* L.), poljska jerebica (*Perdix perdix* L.) - gojena in rasa mlakarica (*Anas platyrhynchos* L.)

Upravljanje z divjadjo in izkoriščanje male poljske divjadi z lovom se načrtuje s spremljavo populacij v daljšem časovnem obdobju (spremljava prostorske razširjenosti, številčnosti, odstrela in ugotovljenih izgub) in se prilagaja stanju populacije.

Načrtuje se kot pri ostalih vrstah odvzem posamezne vrste divjadi. Izgube divjadi se evidentirajo kot pomemben bioindikator ter se všttevajo v realizacijo odvzema.

Dodajanje divjadi v lovišča je namenjeno predvsem lovu in nima pomembnega vpliva na povečevanje številčnosti. Dodajanje divjadi v lovišču mora biti nadzorovano (letni lovsko upravljavski načrt, letni načrt lovišč in lovišč s posebnim namenom) in usmerjeno v divjadi primerno okolje.

Dodajanje divjadi se po predlogu upravljavcev lovišč načrtuje okvirno z letnim lovsko upravljavskim načrtom. Dodajanje divjadi mora upoštevati določila veljavne zakonodaje, to je Zakon o ohranjanju narave Ur.l. 56/99 (UPB 96/04) in Zakon o zaščiti živali Ur.l. 98/99 (UPB 20/04).

Poljski zajec

- Na isti površini lovišča se lov vrši praviloma samo enkrat letno ali pa se v smislu kolobarjenja lov lahko izvaja na isti površini tudi večkrat, vendar največ do 1/3 lovne površine lovišča kjer se izvaja lova na poljskega zajca, na preostanku površine pa se lov konkretno leto ne izvaja. Površine namenjene izvajanju lova in t.i. »mirnih con« brez lova se letno menjajo. Upravljavec lovišča takšne površine opredeli v letnem načrtu lovišča.
- Lov zajcev v bližini intenzivnih nasadov ima prednost pred lovom v ostalem delu lovišča. Na teh površinah se lov lahko ponavlja.
- Dodajanje poljskega zajca v prosto naravo praviloma ni dovoljeno.

Fazan in poljska jerebica

- Na isti površini lovišča se lov naravnega fazana praviloma vrši samo enkrat letno ali pa se v smislu kolobarjenja lov lahko izvaja na isti površini tudi večkrat, vendar največ do 1/3 lovne površine lovišča kjer se izvaja lova na naravnega fazana, na preostanku površine pa se lov konkretno leto ne izvaja. Površine namenjene izvajanju lova in t.i. »mirnih con« brez lova se letno menjajo. Upravljavec lovišča takšne površine opredeli v letnem načrtu lovišča. V primeru dodajanja fazana se lov na istih površinah lahko ponavlja.
- Lov poljske jerebice je z določili ZDLov-1 omejen samo na predhodno dodano divjad, t.i. »gojene poljske jerebice«. Dodajanje poljske jerebice se lahko izvaja v vrsti primerno okolje.

Rasa mlakarica

- Dodajanje rac na naravne vodotoke praviloma ni dovoljeno. Dodajanje rac je izjemoma dovoljeno le v njim primerno okolje, na lokacijah in področjih urejenih za revitalizacijo populacije.
- Lov na raco mlakarico na posebnih varstvenih območjih mora biti skladen z

- naravovarstvenimi usmeritvami, ki veljajo za to območje.
- Lov na raco mlakarico se na določenih predelih območja ali vsem območju zaradi varstva rac in ostalih vodnih ptic pred vznemirjanjem lahko omeji na 2 dneva v tednu, katera skupaj dorečejo upravljavci lovišč in LPN združeni v OZUL.

Načrtovane višine odvzema pri vrstah male divjadi ni potrebno dosežati, navzgor pa je realizacija omejena do največ 30% preseganja načrta, kar ne velja za vrste, ki se jih dodaja/vlaga v lovišče. Odvzem pri dodanem številu divjadi se lahko omeji v deležu od vložka.

Preseganje realiziranega odvzema od načrtovanega prek meja dopustnih odstopanj, ki bi nastala kot posledica evidentiranih izgub male poljske divjadi po končani lovni dobi na posamezno vrsto ali po izpolnitvi načrtovanega odvzema ne štejejo kot kršitev določil načrta.

2. Usmeritve za upravljanje s populacijami ostalih vrst divjadi

A) Siva vrana (*Corvus corone cornix* L.), sraka (*Pica pica* L.) in šoja (*Garrulus glandarius* L.)

Naštete vrste ptic iz družine vranov imajo pomembno vlogo razširjevalcev plodov in semen gozdnega drevja in grmovja, zato višine načrtovanega odvzema za srako in šoja ni potrebno dosežati. Odvzem srake in šoje se v osnovi načrtuje skladno s trajnostno rabo naravnih virov v minimalnem številu, praviloma pa le za primere preprečevanja povzročanja škode na človekovem premoženju. Lov sive vrane se načrtuje v obsegu, ki ima za posledico čim manjši vpliv te vrste na okolje.

Odvzem se načrtuje le s skupno višino, dodatne omejitve po spolni in starostni strukturi niso potrebne.

V načrtih je treba navesti dopustna odstopanja v realizaciji od načrta po loviščih in za LUO. Za sivo vrano je to odstopanje po višini navzdol do - 30%, odstopanje navzgor je v višini do + 100% načrtovanega številčnega odvzema.

Za lovišča, ki imajo načrt odvzema do vključno 10 kosov sive vrane, se kot dopustno odstopanje od načrta šteje realizacija - 3 kose, navzgor pa je preseganje realizacije možno do 100% načrtovanega števila.

B) Lisica (*Vulpes vulpes* L.), jazbec (*Meles meles* L.), kuna belica (*Martes foina* Erxleben.), kuna zlatica (*Martes martes* L.), rakunasti pes (*Nyctereutes procyonoides* Gray), alpski svizec (*Marmota marmota* L.), polh (*Glis glis* L.), pižmovka (*Ondatra zibethica* L.) in nutrija (*Myocastor coypus* Molina)

Načrtuje se odvzem. Izgube divjadi se evidentirajo kot pomemben bioindikator ter se všteto v realizacijo odvzema.

Načrtovanje odvzema avtohtonih vrst temelji na osnovi spremljanja njihove številčnosti, zdravstvenega stanja in njihove usklajenosti z življenjskim okoljem.

Pri lovu na lisico na sploh ter še posebej v času polaganja vab za peroralno vakcinacijo je potrebno upoštevati navodila in izdelan letni program Veterinarske uprave RS.

Z načrtom odvzema se v LUO predvidi popolna izločitev invazivnih vrst, kot sta nutrija in rakunasti pes.

V načrtih je treba navesti dopustna odstopanja v realizaciji od načrta po loviščih in za LUO. Za naštete vrste, razen lisice, je to odstopanje po višini navzdol do - 50%, odstopanje navzgor je v višini do + 100% načrtovanega številčnega odvzema. Pri lisici, je to odstopanje po višini navzdol do - 30%, odstopanje navzgor je v višini do + 100% načrtovanega številčnega odvzema.

Za lovišča, ki imajo načrt odvzema do vključno 10 kosov naštetih vrst divjadi, se kot dopustno odstopanje navzdol od načrta šteje realizacija - 5 kosov, pri lisici pa - 3 kose.

Izjema od pravil zapisanih v prejšnjih dveh odstavkih nastopa pri navadnem polhu, kjer je lov polha dovoljen s pastmi in pridobljeno dovolilnico od krajevno pristojnega upravljavca lovišča oz. LPN tudi nelovcem, števila polhov za lov vnaprej ni mogoče napovedati in načrtovati, saj je to odvisno od letnega obroda gozdnega drevja in grmovja, zato je tukaj ni toleranc za realizacijo načrtovanega števila.

Z načrti se priporoči, da se lov lisice, jazbeca, rakunastega psa, kune belice in zlatice intenzivira v loviščih z malo poljsko divjadjo in habitatih gozdnih ter poljskih kur.

Številčnost teh vrst se uravnava le s skupno višino odvzema, dodatne omejitve po spolni in starostni strukturi niso potrebne.

3. Ukrepi v življenjskem okolju male poljske divjadi in ostalih vrst divjadi

Za vrste divjadi iz skupine male poljske divjadi in ptice iz družine vranov je pomembna kombinacija gozda, polja, travnika in vode. Izboljšanje življenjskega prostora za naštete vrste divjadi se doseže z **izvajanjem biomeliorativnih del**, kot so: vzdrževanje grmišč (remiz), vzdrževanje obrečnih pasov, vzdrževanje vodnih virov v gozdu, sadnja in vzdrževanje plodonosnega drevja ter grmovja. Pomembno je puščanje podrasti v ostankih avtohtone vegetacije (skupine gozdnega drevja, gozdni rob) ter vzdrževanje živih mej, omejkov in posameznih prostorastočih dreves v kmetijski krajini.

Zimsko krmljenje male poljske divjadi je dovoljeno v vseh loviščih, upoštevajoč pri tem prisotnost posamezne vrste. Kljub temu, da je krmljenje male poljske divjadi smiselno in potrebno izvajati tudi izven zimskega obdobja, se krmljenje v smislu biotehniških del opredeljuje med zimsko krmljenje. Krmljenje mora biti izvajano z vrsto krme in na način, ki je v največji možni meri prilagojena vrsti divjadi katero se krmi (poljski zajec, fazan, poljska jrebica, raca mlakarica). Pri krmljenju z močno škrobno krmo mora biti le ta položena tako, oziroma zaščitena s tehničnimi objekti (nadkritje, lese), da se prepreči, da bi pretežni del krme zaužila srnjad.

Lokacije krmljenja male poljske divjadi se ne upoštevajo kot krmišče, katere se vodi v katastru krmišč, mora pa biti lokacija opredeljena v letnem načrtu lovišča oz. lovišča s posebnim namenom. Male poljske divjadi se na krmiščih ne lovi.

Krmljenje malih zveri (lisica, kuna belica) ima izključno značaj privabljalnega krmljenja z namenom lova. Izvaja se s krmo živalskega izvora ter s krmo rastlinskega izvora (sadje). Krmljenje mora biti izvajano na način, ki je skladen z veterinarskimi predpisi o ravnanju s stranskimi živalskimi proizvodi. Krmišča za male zveri morajo biti oddaljena od naseljenih stanovanjskih objektov v minimalnih razdaljah, kot in če jih predvidevajo predpisi s področja veterine.

Malih zveri ne krmimo v območjih habitatov gozdnih kur.